

Богдан Падучак,
молодший науковий співробітник НДІ інтелектуальної
власності АПРН України

ТЕХНОЛОГІЯ ЯК ОБ'ЄКТ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН

Трансфер технології відіграє велику роль в економічному розвитку кожної країни. Як свідчить досвід провідних держав світу, протягом останніх двадцяти років уряди все більше уваги приділяють належному законодавчому забезпеченню передання технологій. Аналіз правових відносин у сфері трансферу технологій зобов'язує нас визначитись із їх об'єктом. На думку В.І. Сенчищева, “розгляд питання про будь-який об'єкт цивільних прав означає, практично, розгляд питання про цивільно-правовий режим певних категорій явищ об'єктивної дійсності, які віднесені чинним законодавством до переліку об'єктів цивільних прав” [11].

Теоретичну основу дослідження становлять праці вітчизняних вчених та зарубіжних науковців (М.М. Агаркова, С.С. Алексеєва, О.С. Йоффе, А.С. Піголкіна, Г.Ф. Пухти, Ф.К. Савін'ї, А.П.Сергеєва, В.І. Сенчищева, Є.О. Суханова, М.С. Строговича, Ю.К. Толстого, Я.М. Шевченко).

Метою даної статті є дослідження технології як об'єкта цивільно-правових відносин, виявлення її особливостей у контексті договорів у сфері трансферу технологій.

Результати досліджень. Прийнято вважати, що проблема об'єкта цивільних правовідносин зводиться

до *встановлення поняття* про об'єкт цивільних правовідносин і його *адекватного застосування* до навколишньої дійсності [10].

Утім, не спостерігається єдності і в самій постановці проблеми: (1) одні говорять про *об'єкт цивільних правовідносин*, другі — (2) про *об'єкт суб'єктивного цивільного права*, треті — (3) просто про *об'єкт цивільного права*. Вчені, які воліють говорити про об'єкт суб'єктивного права, поділяються при цьому на два різні напрямки: прихильники першого ототожнюють поняття об'єкта суб'єктивного цивільного права з поняттям об'єкта цивільних правовідносин, а представники іншого, навпаки, вважають ці поняття різними. Вчені — представники третього напрямку зазвичай уточнюють, чи будуть вони займатися проблемами об'єкта прав в суб'єктивному значенні (суб'єктивного права) або ж в об'єктивному значенні (правового регулювання); у першому випадку ми отримуємо один із різновидів (другого) напрямку, а в останньому — самостійний (третій напрямок) [6]. На кінець, поняття об'єкта цивільного обігу (як, в цілому, і безпосередньо цивільного обігу) вченими-цивілістами майже не досліджується — воно вважається достатньо зрозумілим і без спеціального вивчення.

Автор, як і інші дослідники категорії “об’єкт”, вважає, що цивільні правовідносини не можуть використовувати як об’єкт таке явище, яке не було б об’єктом цивільних прав. Таким чином, визначивши об’єкт цивільних прав, ми зробимо висновки і про об’єкт відносин у сфері трансферу технологій.

Загальновідомо, що на сьогоднішній день існує три основні теорії кількісного складу об’єктів цивільних прав: теорія єдиного правового об’єкта (моністична), теорія множинності правових об’єктів і компромісна теорія, яка визначає значення правового об’єкта і за речами, і за людськими діями.

Згідно з теорією множинності правових об’єктів, яка мала велике поширення в Німеччині (Ф.К. Савін’ї, Г.Ф. Пухта), вважається, що в якості об’єктів прав можуть виступати різноманітні явища не тільки зовнішнього, а й внутрішнього світу людини, при цьому одним із таких об’єктів є перш за все людина [7]. Як об’єкт права особистість фігурує в цих теоріях поряд з речами, промисловими підприємствами, продуктами духовної творчості і тощо. Деякі прихильники цієї теорії, зайнявши крайню точку зору, стверджують, що оскільки будь-яке право передбачає підпорядкування чужої особи владі уповноваженого, остільки людина повинна розглядатися не як один із об’єктів, а як єдиний об’єкт будь-якого права.

Теорія множинності широко критикувалася в радянські часи, однак, на нашу думку, вона заслуговує на увагу, особливо сьогодні, коли досить поширеним стає використання образу особи, людини в маркетингових цілях (наприклад при рекламі певних товарів та послуг).

На противагу теорії множинності і одночасно з нею в юриспруденції було висунуто теорію єдиного правового об’єкта. Прихильники цієї теорії виходять з того, що об’єктом прав може бути не все розмаїття підпорядкованих людині зовнішніх явищ, а лише їх певна і єдина група, на яку поширюється дія суб’єктивних прав, наданих особі. При цьому одні автори (головним чином ті, хто припускають можливість встановлення правових відносин не тільки між людьми, але також між людиною і річчю), стверджують, що таким одним і єдиним об’єктом прав є речі, тоді як інші автори (головним чином ті, хто припускають можливість встановлення правових відносин тільки між людьми), вважають, що одним і єдиним об’єктом прав є людські дії.

Так, на думку М.М. Агаркова об’єктом будь-яких правовідносин є речі або, у будь-якому випадку, переважно речі (моністична теорія об’єкта-речі). Вчений зазначає, що “річ ми можемо протиставити як об’єкт суб’єктам правовідносин тому, що на неї повинна бути направлена поведінка зобов’язаної особи (дія або утримання від дії)” [5].

О.С. Йоффе сформував дві концепції об’єкту правовідносин. Найбільшою популярністю користується її найперший варіант, згідно з яким “існує один і єдиний об’єкт правомочності і обов’язку, а таким чином, і об’єкт правовідносин — людська поведінка, діяльність або дії людей” [7]. Аргументи прості: “лише людська поведінка здатна до реагування на вплив суб’єктивного права та правового обов’язку. Ні речі, ні так звані особисті нематеріальні блага не здатні до такого реагування”. Згодом О.С. Йоффе розіб-

ПРАВО ТА ІННОВАЦІЇ

рав деякі заперечення, що були висунуті проти його концепції 1949 р. деякими сучасниками [8], після чого вніс в свою позицію певні “правки”. Вчений погодився, що під час обґрунтування концепції об’єкта-поведінки він забув відповісти на інше запитання: “яке ж в цьому випадку місце в правовідносинах займають речі, якщо вони не є об’єктами?”. І відповів на нього таким чином: у правовідносинах, які розглядаються як єдність юридичної (ідеологічної) форми і фактичного (економічного) змісту, необхідно розрізняти ... два об’єкти — юридичний (дія) і матеріальний (річ).

Незважаючи на те, що прихильниками моністичної теорії об’єкта були видатні вчені (М.М. Агарков, А.П. Сергєєв, Ю.К. Толстой, О.С. Йоффе), автор не розділяє їх точки зору.

Найбільшого поширення отримала компромісна теорія, хоча, на нашу думку, вона фактично є складовою теорії множинності об’єктів цивільних правовідносин. Прихильники цієї теорії (Є.О. Суханов, М.С. Строгович, А.С. Піголкін) зазначають, що об’єктом правовідносин є все те, з приводу чого виникають та здійснюються цивільні права і обов’язки, тобто все те, що є предметом або результатом діяльності учасників цивільного обігу [12].

У нашій статті за вихідну приймемо саме компромісну теорію об’єктів цивільних правовідносин, яка також взята за основу при укладенні Цивільного кодексу України 2003 року (надалі — ЦК України).

Проаналізувавши статтю 177 ЦК України [3], об’єкти цивільних прав можна розділити на чотири основні групи, стосовно яких виникають різні за змістом правовідносини:

1) майно (речі), що є, як правило,

об’єктами речових прав;

2) дії (роботи, послуги), а також - майнові права та обов’язки (тобто поведінки зобов’язаних осіб), що є об’єктом зобов’язальних або корпоративних прав;

3) результати інтелектуальної (творчої) діяльності, що є об’єктами виключних прав;

4) особисті нематеріальні блага, що об’єктом абсолютних особистих немайнових прав.

Розмежування об’єктів цивільних прав за змістом правовідносин, що виникають стосовно цих об’єктів, має важливе юридичне значення, оскільки є основною підставою для визначення правового режиму існування та обігу конкретних об’єктів.

У чинному ЦК України на сьогоднішній день відсутні положення, які визначали б технологію як об’єкт цивільних прав. Однак, на нашу думку, існує декілька обставин, за якими технологію слід розглядати як об’єкт цивільних прав, а саме як складний нематеріальний об’єкт.

Перш за все ми виходимо зі ствердження, що “фундаментом права інтелектуальної власності є не власність як така, а сукупність виключних прав на результати інтелектуальної діяльності, і саме з цих позицій повинно здійснюватись правове регулювання права інтелектуальної власності” [13]. Із нематеріального характеру нового об’єкта права — технології як сукупності систематизованих знань — виходить, що нею не можна володіти як річчю. “По суті — це нематеріальний об’єкт, який виражений в об’єктивній формі” [13].

В Законі України “Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій” [1] зазначено, що технологія — це результат

інтелектуальної діяльності, сукупність систематизованих наукових знань, технічних, організаційних та інших рішень про перелік, строк, порядок та послідовність виконання операцій, процесу виробництва та/або реалізації і зберігання продукції, надання послуг. Таким чином, складовими технології є 1) наукові та науково-прикладні результати, 2) об'єкти права інтелектуальної власності та 3) ноу-хау.

На нашу думку, технологію як об'єкт цивільних прав можна розглянути за аналогією з категорією *“складна річ”*. Так, згідно зі ст. 188 Цивільного кодексу України *“якщо кілька речей утворюють єдине ціле, що дає змогу використовувати його за призначенням, вони вважаються однією річчю (складна річ)”*. Прикладом складних речей можуть бути меблевий гарнітур, чайний сервіз тощо. Юридичне значення виділення такого виду речей полягає в тому, що правочин, вчинений щодо складної речі, поширюється на всі його складові частини. Зазначене положення цілком може бути застосоване і до технології та її складових.

Оскільки складна річ розглядається як одна єдина, то її власник наділений трьома правомочностями власника — володіння, користування і розпорядження річчю. Однак технологія як складний об'єкт за своєю суттю не є річчю, оскільки вона — результат розумової діяльності. Тому на неї не поширюються правомочності власника як володільця речовими правами.

На підтвердження нашої думки про те, що технологія є складним нематеріальним об'єктом зазначимо, що і в Законі про трансфер технологій законодавець дає визначення не лише поняттю технології, але й її

складової. Так, складова технології — це частина технології, де відображено окремі елементи технології у вигляді наукових та науково-прикладних результатів, об'єктів права інтелектуальної власності, ноу-хау (стаття 1 Закону України *“Про трансфер технологій”*).

Щодо правового регулювання технології як об'єкта цивільно-правових відносин у зарубіжних країнах, привертає увагу досвід Російської Федерації у сфері державного регулювання трансферу технологій. Важливим кроком у цій сфері стало набрання чинності з 1 січня 2008 року частини четвертої Цивільного кодексу Російської Федерації (далі — ЦК РФ), яка присвячена правам на результати інтелектуальної діяльності та засоби індивідуалізації [4].

Так, згідно із ст. 1240 ЦК РФ особа, яка організувала створення складного об'єкта (в тому числі єдиної технології), набуває права використання зазначених результатів на підставі договорів про передачу виключного права або ліцензійних договорів, що укладаються з володільцями виключних прав на відповідні результати інтелектуальної власності. До складу єдиної технології можуть входити також результати інтелектуальної діяльності, створені особою, яка організувала її створення.

Правову основу права інтелектуальної власності на єдину технологію складають не лише охоронювані законом результати інтелектуальної діяльності, а й результати інтелектуальної власності, які не підлягають правовій охороні, в тому числі технічні дані, інша інформація [9].

Іншими словами, відповідно до російського законодавства єдина техно-

ПРАВО ТА ІННОВАЦІЇ

логія як результат науково-технічної діяльності визнається складним нематеріальним об'єктом, до складу якого можуть входити як охоронювані законом результати інтелектуальної діяльності, так і результати інтелектуальної власності, які не підлягають правовій охороні.

Висновки

На підставі проведеного нами дослідження категорії “об'єкт цивільних правовідносин” та прийнявши за вихідну компромісну теорію об'єктів, вважаємо, що **технологія є складним нематеріальним об'єктом цивільно-правових відносин.**

Як результат нашого дослідження пропонуємо наступне визначення технології як об'єкта цивільних правовідносин.

Технологія — це виражений в об'єктивній формі результат науково-технічної діяльності, який включає в тому чи іншому поєднанні винаходи, корисні моделі, промислові зразки та інші результати інтелектуальної діяльності (в тому числі ноу-хау), які підлягають правовій охороні згідно з нормами цивільного законодавства, а також результати інтелектуальної власності, які не підлягають правовій охороні згідно з нормами цивільного законодавства (технічні дані, інша інформація), і може бути технологічною основою практичної діяльності в цивільній та військовій сферах.

Грунтуючись на цьому визначенні, сформулюємо такі ознаки технології як складного нематеріального об'єкта:

1) Технологія — це результат науково-технічної діяльності (далі — НТД). У законодавстві України відсутнє визначення результату НТД. Однак в Законі України “Про наукову і науково-тех-

нічну діяльність” [2] зазначено, що НТД — це інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання і використання нових знань у всіх галузях техніки і технологій. Її основними формами (видами) є науково-дослідні, дослідно-конструкторські, проектно-конструкторські, технологічні, пошукові та проектно-пошукові роботи, виготовлення дослідних зразків або партій науково-технічної продукції, а також інші роботи, пов'язані з доведенням наукових і науково-технічних знань до стадії практичного їх використання. Таким чином, до результатів науково-технічної діяльності можна віднести, зокрема, результати наукових досліджень, зразки нових виробів, конструкторську документацію на них і нову технологію.

2) Вираженість результату НТД в об'єктивній формі, тобто можливість його ідентифікації. Результат наукових досліджень може знайти своє відображення у звіті про виконання науково-дослідних робіт; нова технологія — в описі технологічного процесу, технологічних картах і т.д.

3) Як будь-який складний нематеріальний об'єкт, результат НТД-включає в будь-якому поєднанні результати інтелектуальної діяльності, які підлягають правовій охороні, наприклад, винаходи, корисні моделі, промислові зразки, комп'ютерні програми. Технологія може включати також і не охоронювані результати, зокрема технічні дані й іншу інформацію. Поняття “право на технологію” поширюється на

всю сукупність результатів, які входять до неї, в тому числі і на ті, що не підлягають правовій охороні як на єдине ціле.

- 4) Результат науково-технічної діяльності може бути технологічною основою певної практичної

діяльності в цивільній та військовій сферах. ♦

Список використаних джерел:

1. Закон України “Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій” від 14.09.2006 р. №143-V.
2. Закон України “Про наукову і науково-технічну діяльність” від 13.12.1991 р. №1977-XII (із змінами).
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. №435-IV (із змінами).
4. Гражданский кодекс Российской Федерации (часть четвертая) от 18 декабря 2006 г. №230-ФЗ // Собрание законодательства Российской Федерации. 2006. №52 (ч.1). Ст. 5496.
5. Агарков М.М. Избранные труды по гражданскому праву: в 2 т. / М.М. Агарков. — [Сост. предисл. примеч. В.А. Белова.]. — М.: Центр ЮрИнфоР, 2002. Т.1 — [Предисл., примеч. С.А. Белов] — М.: Центр ЮрИнфоР, 2002. — 490 с.
6. Алексеев С.С. Об объекте права и правоотношения. “Вопросы общей теории советского права” / Алексеев С.С. — Госюриздат, 1960. — 286 с.
7. Иоффе О.С. Избранные труды по гражданскому праву: Из истории цивилистической мысли. Гражданское отношение. Критика теории “хозяйственного права” / Иоффе О.С. — М., 2000. — 582 с.
8. Иоффе О.С. Избранные труды по гражданскому праву: Правоотношение по советскому гражданскому праву. Спорные вопросы учения о правоотношении / Иоффе О.С. — М.: “Статут”, 2000. — С. 674.
9. Кастальский В.Н. Основные новеллы части четвертой Гражданского кодекса Российской Федерации / Кастальский В.Н. — М.: Волтерс Клувер, 2007. — 328 с.
10. Объекты гражданского оборота: сборник статей / [Байбак В.В., Белов В.А., Васильев Г.С. и др.]; отв. ред. М.А. Рожкова. — М.: Статут, 2007. — 541 с. — (Серия “Анализ современного права”).
11. Сенчищев В.И. Объект гражданского правоотношения: Общее понятие // Актуальные проблемы гражданского права / [под ред. М.И. Брагинского.]. — М.: Статут, 1999. — С. 109.
12. Цивільне право України. Академічний курс: У 2 т. / [Бабаскін А.Ю., Боднар Т.В., Бошицький Ю.Л. та ін.] ; за заг. ред. Я.М. Шевченко. — 2 вид. доп. і перероб. — К.: Видавничий дім “Ін Юре”, 2006 — Т. 1 : Загальна частина. — 2006. — 696 с.
13. Шевченко Я.М. Перспективи розвитку нового цивільного законодавства в світлі здійснення в Україні ринкових реформ / Я.М. Шевченко // Становлення і розвиток цивільних і трудових правовідносин у сучасній Україні: монографія / [кол. авторів: Я.М. Шевченко, О.М. Моляко, Г.В. Єрмо-менко та ін.] ; кер. авт. колективу, наук. ред. Я.М. Шевченко. — К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2001. — 248 с.